

СРЂАН ОРСИЋ

КАНОН ОПЕВАВАЊА ЗАВИЧАЈА: ПОЕЗИЈА, ЈЕЗИК И ПАМЋЕЊЕ У ТРИПТИХУ ЂОРЂА НЕШИЋА

САЖЕТАК: Вишекратно читање најновијег књижевног триптиха Ђорђа Нешића, књига *Шћука код зубара, Лук и вода и Десџи-лајџи*, открива у њима суштаствени дестилат поетског и прозног опевавања завичаја. Полазећи од завичајног простора Бијелог Брда и околних места на ушћу Драве у Дунав, свестрани књижевник и неуморни културни прегалац, кроз дечју поезију, лексикографску прозу и ауторски избор песама, копненим стазама и пловним путевима својих успомена, доживљаја и сазнања, изграђује сложен и међусобно преплетен систем у којем локално искуство добија универзалне домете. Посебна пажња посвећена је поетици памћења, језику као чувару ишчезлог света и симболичком значају завичаја као темеља личног и културног идентитета. Тумачењем Нешићевог поетско-лексикографског поступка и тематских слојева његове поезије – од детињства и реке, преко историјских ломова и егзила, до метафизичких и духовних упоришта – рад истиче напоследку афирмативну суштину пишчевог приступа стварању и животу уопште, те заслужено место његовог промишљеног и осмишљеног опуса међу канонским делима српске књижевности на размеђу векова. Нешићево дело сагледава се као ретко успело сведочанство о могућности да књижевност, кроз дестилацију сећања и језика, оживи нестали свет и утемељи трајни смисао у личном и колективном искуству простора који, надамак матице, занавек увире, али не нестaje, већ избија, гејзирском снагом, кроз писање засновано на тихој захвалности и потпуном разумевању свог извора и места у свету.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Ђорђе Нешић, завичај, поетика памћења, завичајни језик, лексикографска проза, поезија, идентитет, канон

Културни и поетички контекст опуса Ђорђа Нешића

Питом предео на раскршћу Славоније, Срема, Барање и Бачке, територијално непретензична и непретенциозна Стара Војводина, дала је српској култури, између осталих, Захарију Орфелина, Јосифа Миловука, Алексу Пауновића, Исајловиће, династију Миланковић, браћу Кашанин и Оцић, Хуга Клајна, Боривоја Чалића, Веселку Сантини, Горана Дакића... Само Бијело Брдо, недалеко од ушћа Драве у Дунав, у срцу Осечког поља, родно је место Кузмана Станића и Василија Трбића, те лирски центар књижевног универзума најзначајнијег Бјелобр'ца свих времена, Ђорђа Нешића (1957), који му је у више од десет песничких књига, једној збирци есеја и записа, те једном речнику подигао литерарни споменик какав ни Пруст своје Комбреу није изаткао. Тридесетак награда, међу којима се истичу најзначајније – Бранкова, Змајева, Дисова, Вишњићева, Лаза Костић, Скендер Куленовић, Бранко Ћопић, Грачаничка повеља и Жичка хрисовуља, потврђују додатно Нешића као канонског песника савремене српске поезије. Књижевно остварен као неумитно ванредан стваралац, пословно потврђен као најзначајнији васкрсвалац дома Миланковића, приватно цењен као ванредно поштен и правичан, те вољен и поштован, од старијих и млађих завичајаца, као члан породице, Ђорђе Нешић је, на трагу и у дослуху са миланковићевим животним делом, *Каноном осунчавања Земље и његовом њрименом на њроблем легених доба*, у последње две године окрунио свој досадашњи рад триптихом¹ који представља његов канон опевавања завичаја и његову примену на проблеме надолазећих доба.

Из воде и детињства: ихтиолошка поетика и завичајно памћење

На почетку, из миланковићевске обалске перспективе, али и из дравског *чикла*, са двадесет рибљих и једном жабљом песмом, песник најозбиљнијих и највећих тема пропевао је, како је тачно приметити Благоје Баковић,² за децу и децјој књижевности дорасле,

¹ То су, хронолошким редом објављивања, књиге: *Шћука код зубара*, Народна и универзитетска библиотека Републике Српске – Бесједа д. о. о., Бања Лука 2024; *Лук и вода: Завичајни рјечник с ушћа Драве у Дунав*, Заједничко веће општина Вуковар, Вуковар 2024; *Десџилајџи (Изабране њјесме)*, Књижевна заједница Шид – Архив Војводине, Шид – Нови Сад 2025.

² У речитој рецензији ове књиге, објављеној на њеној 65. и 66. страници, у којој даје и врхунску каталожку одредницу оваквој поезији: „Ова књига је, уствари, по мом скромном уверењу, једна шалива драма. Ово је аналогно драми *Горској вијенца*, једна врста драме *воденој вијенца*”.

у збирци *Шћука код зубара*. Записи о *рибању и рибарском њријоварању* ихтиолошки су успоменар првог реда: од давних одлазака на пецање са учитељем у детињству, до игре рибе и риболовца у којој се позиције хватаног и ухваћеног мењају из стиха у стих. У њима Нешић приповеда једну озбиљно неозбиљну причу о великој теми живота у води и поред ње, у којој реч добијају, или теме бивају, штука, кедер, сомче, кечига, цверглан, балавац, греч, бабушка, смуђ, бодорка, црвенперка, амур, толстолобик, деверика, манић, јегуља, чиков, шаран, лињак, карас и жаба. Као прави научник, он рибе истражује, описујући њихове врсте и подврсте, порекло и физиономије, генетику и живот и прикљученија. Седам стотина штукиних зуба, десет имена патуљастог сомића, исхрана толстолобика, абери о смуђу, дивани кечига и шарана, те лупа бућке којом алас с предумишљајем нервира сома, маме из ове књиге осмехе читалаца свих генерација.

Остављајући годинама трагове ове књиге у својим другим делима, из вода великих река, али и њихових дунаваца и дравица, мртваја и млака, мередовом је у чуварку, најзад, пребачена, па затим врхунски спремљена и послужена изванредна литерарна гозба у којој „Блуз мутне воде” Ђорђа Балашевића добија своју насмејану надградњу. Од оних којима књига бива читана док с одушевљењем посматрају њене врхунске илустрације и ликовно уређење Мирка Вуковића, до оних који сами заплоче таласима детињства купајући се у дословној лепоти њених страница, пут је кратак: Нешић ће, са пецаљком у руци, стећи јата нових читалаца, који ће, као ова књига од Бијелог Брда ка Бањој Луци, кренути затим и узводно његовим стваралаштвом, до све захтевнијих и виших тема: Драган Хамовић, истичући у својој рецензији ове књиге³ значај њеног садржаја, пажњу скреће на у њој посејани низ фуснота, које „неретко прерастају у мале приче и подсећају на одреднице из Нешићевог речника *Лук и Вода*”, који је јасна наредна етапа у разумевању песничковог књижевног и стварног света.

Лук и вода: инвентура памћења и лексикографски повратак
основном

Од водених капљица које заплъускују чамац у праскозорје, Нешић нас уздиже, природним путем, до кумулуса, лепих белих облака на небу свог стваралаштва, где из грмовитих кумолонимбуса његова мисао ненадано понекад севне толиком силином, да видимо свих осамдесет и осам званичних сазвежђа и спознамо свет

³ На страницама 63. и 64. овог издања.

из ракурса на који, до тада, нисмо ни помисли. Тај лук је наоко изненађујући, а суштински прост и једноставан, сажето речено: *Лук и вода*, што је наслов који читаоце већ две деценије јасно асоцира на *Завичајни рјечник са ушћа Драве у Дунав*, који је, сишавши низводно, након два загребачка, латинична, доживео, напokon, и своје треће, допуњено, завичајно, ћирилично и по азбуци сложено, вуковарско издање.

Лако решиве ситуације дефинисане симболичким изразом *лук и вода*, постају, у Нешићевој интерпретацији, повратак основном и суштинском, у којима овај песник и језикозналац у архивском каталогу ишчезлог у говору свога завичаја локалне теме подиже до нивоа универзалних људских искустава, чиме његов *Рјечник* стиче домете и значај Вуковог давног уратка истог наслова и карактера. Као и Вукови *Рјечници*, и њихови Нешићеви имењаци, у сва три издања, могу се читати и као отворена проза, романи са павићевском потком, који немају тачан ред и редослед читања и разумевања, али носе поруке које погађају дубоко у суштину.

Нешић је баштиник српског језика и културе на просторима који данас представљају његову тињајућу оазу надомак матице. Минула свакодневица и данас обезимљени предмети из панонских авлија прошлости, једноставним и прецизним језиком детектовани и постављени на своје место у сазвежђу ишчезлог, уз благу иронију према модерном свету и неприкривену истинску тугу због љуспања и осипања обичног живота и вековних обичаја народа српског, чине ову Нешићеву књигу крунским сведоком сваке приче о траговима остављаним вековима на простору недалеко од збирног места славонско-подунавског пука Црњанског. Насупрот, како је сам аутор написао,⁴ „бездушном сиромашном језику информационих технологија”, стоји, бар у књизи сачуван, један „локални говор, натопљен емоцијама и синкретички богат”. Онако како су нестајали поједини називи алата, заната, занатлија, предмета, обичаја и врста јела, настајала је деценијама ова Нешићева књига, као оваплоћење артикулисане иницијалне⁵ „жеље да се неке емоције, слике успомене и сазнања сачувају у ријечима”, где ће бити најсигурније, „поштеђене пепела, прашине и заборава који на крају падну по свему”. Ђорђе Нешић је успео да, сакупивши и истумачивши више хиљада одредница свога речника, исприча азбучним редом сложеном и животно заокруженом причу о животу појединца, од *бабина до гаће*, кроз дело које је уједно и локална енциклопедија, историографско сведочанство, етнологска збирка и истински интересантно књижевно штиво.

⁴ Новембра 2011, у „Предговору” 2. измијењеном и допуњеном издању.

⁵ У „Уводним напоменама” првом издању, маја 2004.

Његов поетско-лексикографски подвиг проткан је прозним ескурсима који би, у некој другој библиографији, били упоришне тачке и најзначајнији аспекти појединог стваралаштва. Сеизмолошка амплитуда узрокована азбучном сменом крупних тема и мањих одредница даје овој књизи ритам кардиограма, на којем напрескоке осмеси одлећу ка врху, а сузе падају по дну. Озбиљан приступ овако опширној и значајној теми наметнуо је промишљен хумор као оруђе којим се она обрађује, те због тога сваки примерак *Лука и воде* има обележиваче страница или „уши” при њиховом дну на местима где Нешић пише истинско љубавно писмо свом селу и одрастању у њему. Синестетски доживљаји при читању ове књиге узроковани су ванредним руковањем стилским фигурама, које аутор бирано и врхунски користи да би дочарао свет који се по маља у геолошким наслагама сећања на дане и ликове прохујалог детињства. *Жеђајте* од прашине са сокака, осећате житкост блата и убоде комараца, чујете песме *Њод меаном*, те као да босом ногом и сами нагазите на фришко подмазан под у соби. Када Нешић крене да објашњава аутохтону гастрономију негдашњег Даљског властелинства, чујете звук свињске масти која креће да се топи и постаје основа сваког јела, од чијег самог драмског *рецейиса* креће вода на уста.

Честито и скромно, Ђорђе Нешић *Луком и вогом* назива нешто другима недосежно: животворни дар, који враћа дух и дах ишчезлом и умирућем. Својим писањем, свима нама омогућио је да спознамо да, заиста, вековима делимо судбине оних који су, као Исаковичи, знали да, као у другом поглављу прве књиге *Сеоба*, „И камо аз појду... горкост смери вижу...”, али и да, као на самом крају Друге књиге, „Било је сеоба и биће их вечно, као и порођаја, који ће се наставити. Има сеоба. Смрти нема!” Смисао који нам је Црњански објаснио својим романима и *Ламенџом*, Ђорђе Нешић је потанко, филигрански, уметнички орнаментално изаткао и у прозним минијатурама у свом лексикографском стваралаштву, да непоречивом лепотом сведочи о једном мајсторству првога реда.

Од варљивог светског ка истинском овдашњем:
суштина промене форме

У новом издању *Лука и воде*, на крају књиге, налазе се и одабране песме Ђорђа Нешића, најављене ранијим фуснотама у тексту. Одабране да, напослетку, као филм, пред очи читаоца доведу суштину, оне саме чине дестилате једног животног искуства и стваралачког генија, који о истој теми уме да се изрази и прозно нашироко, и лирски сведено, у старим и вечним поетским формама.

Пишући, одавно, о првим песничким збиркама Ђорђа Нешића,⁶ који је на књижевну сцену групуо Бранковом наградом овенчаном збирком *Црв сумње у јабуци разгора* 1985, праћеном *Суројатима* из 1990. године, изнео сам мишљење да је, због јачина његовог неримованог поетског исказа и заокруженог унутрашњег света песама испеваних у слободном стиху, њихов сензибилитет најсличнији остварењима Чарлса Симића, те да би, на матрици на којој је поамеричени Душан постао Чарлс, на енглески преведени рани радови прославили глобално несуђеног Џорџа Нешића. С друге стране, пропаст друге Југославије и рат за њено наслеђе довели су до крајњег уозбиљења и форме и садржине наредних Нешићевих збирки, у којима дотадашњи песник глобалних феномена проговара о локалним душегубним бродоломима и страхотама, чија истинска, превејана бит тражи норму и прописе везаног стиха, у којима се покидане везе стварности и разума најлакше изнова васпостављају. Та есенција дата је у новом опширном избору из поезије Ђорђа Нешића, који је сачинио сам аутор, разврставаши песме у циклусе не по њиховом хронолошком редоследу настанка и објављивања већ по тематским и мотивским блискостима. Мање измене начињене у некима од њих доносе, по суду самог аутора, и њихове финалне форме, чиме се сугерише и заокруженост једног дела стваралачког опуса, сабраног међу овим *Десетлајтима*.

У сржи стиха: дестиловне теме и мотиви

Тематски, у Нешићеве изабране песме стаје све, од локалног до глобалног плана, и „Бошкова апокалипса и Далијева језа”⁷. Песник обрађују мотиве доласка и одласка, детињства, бившег живота у негдашњим градовима, завичајне прошлости и тренутних датости, са сумњама и надама о будућности, те речним и аграрним ескапизмом, уз дослухе са великанима и созерцавања себе самог пред Господом.

Од „трауматичности сеобног искуства”⁸ са Кир Арсенијем на Даљској водици, уз слутње Црњанског, преко породичних предања и личних молитви, прича о прогнаницима и повратницима прелудиј је за *Баладу* у којој све одлази *низ Дунаво*. У *Ујочицију*

⁶ Срђан Орсић, „Ново читање раног Ђорђа Нешића”, у *Ђорђе Нешић, песник*, зборник, уредник Драган Хамовић, Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, Краљево 2016, 162–174.

⁷ Ранко Поповић, „Слова и числа Нешићеве лирике”, поговор књизи *Боље је бићи у мањини*, Српска књижевна задруга – Српско културно друштво „Просвјета”, Београд – Загреб 2015.

⁸ Душко Певуља, „Одједи Велике сеобе у поезији Ђорђа Нешића”, *Зборник Мајнице српске за књижевност и језик*, књ. 67, св. 2, 2019, 581–591.

за боса *сїойала*, од прве слике, греју нас давне ивањске ватре и бели се коцка шећера у облаку бивше прашине, путем затртог Кебиног сокака, посеченог белог дуда пред кућом и порушене аласке куће, док се снева кованлук и стрепи над селом и атаром. Са пруда као са Арарата, гледамо Копачки рит и Стару Драву, тумачећи давне дечје игре и скоре посете тајанственог суседа, док не засвира реквијем за најближег, те не одјекне соната у којој, ипак, зрње језгра опстаје.

Варница трамвајске троле изгаников је опроштај са бившим Градом, где ни лепота гимназијских дана не може да порекне потоње сцене из поткровља, приземља и подрума. Древна војничка тврђава и згађена црквица неми су сведоци прогона, после ког тек промину сећања на давни Град и трагове бившег себе у њему.

У најтужнијој *Усїаванци* икада, песник описује пределе, створења, људе и град Вуковар у своме историјском минимуму, у тренуцима Мефистове ратне оргије у јесен 1991. године. Сред вуковарске зиме, чекајући Створитеља, забезекнут призорима, кршећи руке, лирски субјекат је молио *Погај, Госїогу!* док су и флора и фауна гаснули у убијању душе једнога града. Четворогодишње неприлике које су коштале младости и здравља песника и његове исписнике, апсурди спаваоница и стражарских места, сневање коша у последњој секунди, док у изнудици нема ни образа за стид, завршени су издајом и поразом, којим су запечаћене, занавек, лажљиве царске буле, а једно лето постало вечита неуралгична тачка нашег крајишког народа.

Међутим, и након свега, песник успева да у себи нађе источник тињајућег смисла, осетивши вечиту снагу рајске реке, те пожелевши да остане, у михољско лето живота, оквир за неки лепши свет, *Прозор кроз који Дунав їтече.*⁹ У *Скаскама и серенаїама* оваплоћују

---

⁹ По овој, међу широм публиком најпознатијој, најнавођенијој и најцитиранијој песми овог аутора, зове се и једна антологија песама о Дунаву, коју је 2005. сачинио сомборски књижевник, маратонац и музичар Миленко Попић, који је насловну песму и сам изводио, уз гитару, у шансоњерском аранжману. Исту песму, у аранжману за клавир и гитару, изводе и млади музичари из Републике Српске Карло Антић и Милан Садак, док ју је у рок маниру компоновао вуковарски новинар, књижевник и музичар Славко Бубало, који је, поред ње, *уїлазбио* још више од двадесет Нешићевих песама, укључујући и песме из збирке *Шїука код зубара*.

Интернационалну славу ова песма стекла је одличним преводом на руски Елене Буевич, која је по њој назвала и своју антологију савремене српске поезије објављену 2021. године (*Окно, в котором течет Дуна, Современная сербская поэзия в переводах Елены Буевич, Красноярск, РИЦ „День и ночь”, 2021*), да би у Белгороду, 2023. године, песму компоновала и руска уметница Елена Остер, а на руском отпевала Ирина Мирошкина.

Напоследку, треба додати и да је Вера Миланковић, универзитетска професорка и композиторка из Београда, пореклом Даљкиња из чувене династије

се речи Библије, док ортодоксна мањина у провинцији *гума* свој историјски удес. Свињска маст, као основа благоутробија, испевава оду фишу, који прате похвале и поруге шљивовици, те резимирање заробљености и укопаности у месту, на *Граници* у простору и *Марџини* самога себе, где се, ипак, *Чим узмеџ весло*, мора и може бродити, па макар и у Хароновом чамцу. Тако се учи *Како се увис сџиреми*, како се сади, орезује и калеми смисао, у винограду и животу, док не остану, у подруму, бурету и чаши, само двојица – Бог и вино. Саображени *Језик и Васељена* ту доводе *Миланковића*, чији је Нешић највреднији чувар, који му је подигао и лирски, и стварносни памјатник, песмама и обновљеним родним домом у Даљу. У *Пресликавањима* видимо одразе Бранка, Змаја, Јаше, Диса, Кашанина, Лазе, Мркаља и Тесле, као путовођа на путу ка Творцу речи, који песника води од Храма Светог Николе у Вуковару, преко даљског патријаршијског двора крај Дунава, до Савиног пирга, Дечана и *Грачанице*, у *сну*, једине досад необјављене песме у овом ванредном избору.

Књижевно дело Ђорђа Нешића дубоко је носталгично, интроспективно и амбивалентно, али у коначници афирмативно, са завичајем као темељем личног и уметничког идентитета. Његово Бијело Брдо и околина нису географски појмови, него митологизовани простори детињства и памћења, у којем изгубљени али не и неповратно нестали свет постоји забележен у стиховима и реченицама, као простор наизменичне топлине и тескобе, у сменама сигурности, анксиозности, страха и вере и наде, које живот писцу доноси у етапама које су иза и испред њега.

У дестилату завичаја: снови, сећања и спокој под шеширом

Прозни писац Ђорђе Нешић, који нас строго гледа, погледом предшколца под сламнатим шеширом из давних шездесетих година прошлог века, са насловне странице обимом невелике књижице *Карике на марике*,¹⁰ насмешен стоји, под истим главопокривалом, и на задњој корици *Дестилајџа*. Благи осмејак игњатовићевског типа сведочи о, после свега, ипак, стеченом и заслуженом спокоју. Његова три у један остварена књижевна продукција, триптих од обала река до космичких висина, по свему има смисла и места у нашој књижевној историографији, историјском памћењу и личном

учених Миланковића, компоновала још две Нешићеве песме, *Сунце и лед* и песму *Цура*, испевану бјелобрдским локалним говором.

¹⁰ Ђорђе Нешић, „Карике на марике”, *Повеља*, 1/2018, додатак *Види чуда*, Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, Краљево 2018.

читалачком искуству. За писца ових редова, сасвим субјективно, *Лук и вода* представљају локалну књигу над књигама, написану језиком на чијој даљској модулацији и даље сањам, размишљам и молим се Богу, а *Десџилајџи* су римована верзија мојих пречанских снова и ставова.

Вредност завичаја у стваралаштву Ђорђа Нешића је у суштини његовог дестилата: могућности да се и нестали свет оживи и покрене кроз поетска и прозна остварења врхунске уметничке вредности. Кроз сећања исказана књижевном артикулацијом, сам живот добија свој пун и заокружен смисао, јер је свако памћење ефемерно док га не преобрази уметност. Уз лепоту *Шћуке код зубара*, једноставност *Лука и воде* лежи у симболичком значају *Десџилајџи*: завичај је симбол порекла личности, које кроз преплет времена и сећања образују један ненарушив идентитет, који истину, субјективну и доступну кроз лично унутрашње искуство, репрезентују писањем заснованим на тихој захвалности и потпуном разумевању свог извора и места у свету.

Др Срђан В. Орсић
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
srdjan.orsic@ff.uns.ac.rs
OrcID: 0000-0001-7516-0787